

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-190>

УДК 336.3

СОЦІАЛЬНЕ ТА ФІНАНСОВЕ У ПОСТІНДУСТРАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

SOCIAL AND FINANCIAL IN THE POST-INDUSTRIAL ECONOMY

Стеценко Богдан Станіславовичдоктор економічних наук, професор,
декан факультету фінансів,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0858-2629>**Туролєв Гліб Олександрович**

кандидат економічних наук,

засновник компанії «Стробіле Енерджі»,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5579-0626>**Stetsenko Bogdan**

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Turolyev Glib

Strobile Energy

У статті на теоретичному рівні досліджуються тенденції постіндустріалізації сучасної економіки. Проведено компаративний аналіз позицій провідних науковців щодо сутності постіндустріальної економіки. Детерміновано тенденції, що притаманні постіндустріальному етапові економічного розвитку світу. Охарактеризовано поняття, що визначені постіндустріалізацією. Акцентовано, що ключовими з них є сервізація, технологізація, мережевізація, диджиталізація, інформатизація та інтелектуалізація. Обґрунтовано, що зазначені процеси не тільки характеризують постіндустріальну економіку, вони, скоріше, становлять її внутрішню природу. Визначено роль фінансового господарства у сучасній глобальній економіці постіндустріального типу. Охарактеризовано феномен фінансової економіки та її зв'язки з процесами, що характеризують постіндустріалізм. Визначено ключові ознаки поняття «соціальна економіка» та тенденції, що її характеризують. Аргументовано, що фінансовий аспект в постіндустріальній економіці співіснує з суто соціальним аспектом. Визначено співвідношення між соціальним та фінансовим господарством у постіндустріальній економіці.

Ключові слова: постіндустріальна економіка, фінансова економіка, соціальна економіка, цифрова економіка, інформаційна економіка, соціалізація, фінансове господарство.

The article explores the trends of post-industrialization in the modern economy on a theoretical level. A comparative analysis of the positions of leading scholars on the essence of the post-industrial economy has been conducted. The trends characteristic of the post-industrial stage of global economic development have been identified. The concepts associated with post-industrialization, including its positive and negative manifestations, have been characterized. It has been emphasized that the key trends include servicization, technologization, networkization, digitalization, informatization, and intellectualization. It is substantiated that these processes not only characterize the post-industrial economy but also constitute its intrinsic nature. The role of financial management in the modern global post-industrial economy has been determined. The phenomenon of the financial economy and its connections with processes characterizing post-industrialism has been described. The article notes that the financial economy is a kind of quintessence of post-industrialization. It is the financial management system that absorbs the most characteristic positive and negative features of post-industrialization in its functioning. The key features of the concept of «social economy» and the trends defining it have been outlined. The positions of contemporary scholars on the essence of the social economy have been explored. It has been established that there is currently no unified approach to understanding the process of forming a social economy; however, socialization is characterized in the context of addressing issues typical for humanity. Primarily, this refers to attempts to address the problem of economic inequality. It is argued that the financial aspect of the post-industrial economy coexists with the purely social aspect. The relationship between the social and financial components of the post-industrial economy has been defined.

Finance and financial relations «permeate» all spheres of modern society. This applies to public finance, business finance, and household finance. Financial resources accumulated at various levels of the financial system are a prerequisite for the spread of socialization processes and one of the factors in building the social economy.

Keywords: post-industrial economy, financial economy, social economy, digital economy, information economy, socialization, financial management.

Постановка проблеми. Актуальний етап розвитку глобальної економіки характеризується радикальними змінами, які стосуються усіх без виключення аспектів економічного життя. Швидкий розвиток технологій безальтернативно змінив архітектуру сучасної економіки, а швидкість та природа таких трансформацій не залишає сумнівів у їх стратегічному характері. Характеризуючи ці процеси, вчені найчастіше говорять про постіндустріальну економіку. Проте така однострійність не є безпеліційною, оскільки вже зараз постіндустріалізм не сприймається як абсолютне благо для людства. Все сильнішими виглядають аргументи критиків постіндустріальної економіки, які в першу чергу акцентують на тих недоліках, що їй притаманні. Поряд з цим, варто зазначити, що постіндустріальний етап розвитку синхронізований ще з рядом процесів, зокрема, фінансиалізацією та соціалізацією економічних відносин. Відповідно, виникають численні протиріччя, як на рівні фінансового господарства, так і між фінансовим та соціальним. Тому виникає потреба у перегляді концептуальних положень розвитку постіндустріальної економіки, в тому числі – через призму фінансиалізації та соціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження постіндустріальної економіки представлені в наукових працях таких авторів як С. Візіренко, Д. Белл, Н. Ведмідь, А. Чухно. В свою чергу, питання фінансового господарства та фінансової економіки досліджувалися І. Ломачинською, В. Мельником, В. Федосовим та багатьма іншими авторами. А сутнісні характеристики соціальної економіки виділені в працях О. Беляєва, М. Диби, В. Кириленка. Разом з тим, треба визнати, що на сьогодні відсутня цілісна концепція постіндустріалізму, особливо, в частині синхронізації фінансових та соціальних відносин.

Мета статті – обґрунтувати взаємозв'язок фінансового та соціального на тлі тенденцій, що притаманні постіндустріальній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи сутність постіндустріальної економіки, в першу чергу, варто звернути увагу на визначення, що присутні в працях фундаторів цього напрямку економічної науки.

Зокрема, Д. Белл стверджував наступне: «... для постіндустріальної економіки характерним є те, що більша частина робочої сили вже не зайнята у сільському господарстві й оброблювальній промисловості, а зосереджена у сфері послуг, до якої належать торгівля, фінанси, транспорт, охорона здоров'я, індустрія розваг, освіта та управління» [1].

В цій позиції всесвітньовідомого вченого підкреслюється, що постіндустріальна економіка насамперед характеризується змінами у співвідношенні між виробництвом товарів та сферою послуг. Постіндустріалізм полягає в тому, що все більше частина людських ресурсів зайняті у сфері послуг. Зазначимо, що надалі такі тенденції знайшли своє відображення у термінові «сервісна економіка», який характеризує розширення ролі послуг на сучасному етапі. Зауважимо, що сервісну економіку варто розглядати і в контексті соціалізації економічних відносин. Так, в статі Н. Ведмідь наводиться наступна думка: «У період розвитку сервісної економіки особливого значення набуває якість життя, вимірювана послугами і різними зручностями у сфері охорони здоров'я, освіти та культури» [2]. Як бачимо, виходячи з наукової позиції цієї авторки, саме сервізація, як один із визначальних трендів постіндустріалізації створює передумови для соціалізації економічних відносин.

Відомий вітчизняний вчений А. Чухно стверджує: «Зміна співвідношення між індустріальним і постіндустріальним суспільством є утвердженням нових технологій, ... зародження якісно нового фактора виробництва – інформації та знання» [3]. Відповідно, саме процеси функціонування інформації та знань в якості найбільш важливих факторів виробництва на постіндустріальному етапі, дають можливість сучасним вченим виділити такі явища як «економіка знань» та «інформаційна економіка». Зокрема, в одній із праць наводиться таке визначення: «Характеристикою сучасної економіки з погляду речового змісту, в якій відбувається поширення інформаційної технології у сфері матеріального і нематеріального виробництва, перетворення інформації на один із важливих факторів соці-

ально-економічного прогресу» [4]. Аналогічним чином в академічній літературі характеризується і економіка знань [5].

Інформаційна економіка та економіка знань є особливим формаціями, визначеними безпосередньо постіндустріалізацією. В них основними рушійними силами рушійними силами прогресу є інформація та знання. Вони перетворилися на особливий вид економічних ресурсів, який в синергії з іншими факторами виробництва видозмінює кількісні та якісні параметри економічних відносин. Ознаки інформації та знань як виробничого фактору полягають в їх бескінечності та волатильності.

Існує очевидна взаємопов'язаність дефініцій «постіндустріальна економіка», «інформаційна економіка», «цифрова економіка», «економіка знань» і т.д. На сьогодні у наукових колах відсутній консенсус щодо тісноти зв'язку між цими поняттями – їх розглядають і як єдине ціле, і як різні частини одного цілого тощо. На наш погляд, основа такої невизначеності – загальна складність та багатоаспектний характер трансформацій, що притаманні сучасному етапу розвитку людської цивілізації та глобальної економіки. Більше того, зустрічаються і вкрай критичні позиції, в яких автори підкреслюють, що «...постіндустріальна економіка» як назва нової моделі розвитку характеризує переважно її історичне місце, однак не пояснює сутності нового суспільства [6].

Компаративний аналіз праць провідних вчених дає можливість детермінувати основні тенденції, що притаманні постіндустріальному етапу розвитку глобальної економіки (рис. 1).

Яким чином зазначені процеси корелюють з посиленням ролі фінансової економіки та

соціалізацією економічних відносин? Щодо першого аспекту, то В. Мельник та І. Ломачинська зазначають: «В основі фінансової економіки – система, що базується на глобальному контролі над грошима та їх потоками, рухом капіталу, формуванні віртуального капіталу і глобальної фінансової ренти, де фінанси та закономірності їх функціонування відіграють визначальну роль у формуванні поведінки економічних суб'єктів» [7].

Зазначимо, що саме фінансове господарство (насамперед, фінансові інституції) продемонстрували чи не найвищий рівень адаптації до умов, сформованих у постіндустріальній економіці. Ще у минулому столітті капітал, сконцентрований у фінансовому секторі, почав переважати промисловий капітал. І цей розрив продовжує зростати. Така масштабізація фінансового капіталу тільки спочатку викликала схвалення у науковців та в експертних колах, проте надалі було сформоване розуміння численних загроз, обумовлених цими процесами. Чи не ключовий аргумент критиків – поглиблення різниці між потребами у фінансуванні та реальними показниками фінансового сектору. Мова йде про формування так званих «фінансових бульбашок», які загрожують економічній стабільності. Фінансіалізація, як прямий наслідок постіндустріалізації, несе в собі як ряд значимих переваг, так і не менш значимі загрози. Але беззаперечним залишається той факт, що саме фінансове господарство домінує у сучасній постіндустріальній економіці.

Виникає об'єктивне питання: «Як на цьому тлі виглядають процеси соціалізації економіки?». В роботі відомих вітчизняних науковців зазначається, що соціальна економіка це

Рис. 1. Ключові характеристики постіндустріальної економіки

Джерело: авторська розробка

«...система соціально-економічних взаємовідносин, заснованих на різноманітні форм власності, свободі підприємництва, здоровій конкуренції за умов сильної соціальної політики, яка забезпечує гідний рівень життя населенню та гарантує його соціальний захист на підставі високого рівня розвитку економіки» [8]. Чи можна синхронізувати процеси фінансизації та соціалізації в постіндустріальній економіці? Питання надзвичайно складне та неоднозначне, проте, навіть з врахуванням тієї гострої критики на адресу фінансового капіталу, відповідь буде скоріше позитивною. Так, масштаби фінансового капіталу у постіндустріальній економіці говорять на користь тієї тези, що у ній домінує скоріше фінансове ніж соціальне. Проте тут є і зворотній бік медалі, який полягає в тому, що саме характеристики фінансового капіталу, фінансове господарство як таке дають можливість досягти соціальних цілей та завдань як на рівні держави, так і на рівні бізнес одиниць. На останнє треба звернути особливу увагу, адже, якщо

ще кілька десятиліть тому соціалізація розглядалася переважно в контексті соціальної функції держави, то активна практична реалізація концепції корпоративної соціальної відповідальності змушує інакше подивитися на цю проблему.

Висновки. Постіндустріалізм та постіндустріальна економіка ставлять перед людством складні питання, які очевидно виходять за межі суто економічних відносин. Серед іншого виникає необхідність подолання протиріч, які виникають між масштабізацією фінансового капіталу та необхідністю синхронізації завдань фінансового капіталу та соціалізації економічних відносин. Зазначена синхронізація – об'єктивна вимога часу, визначена домінантою інтересів людини у сучасному суспільстві. Нині очевидним є лідерство фінансового складника у національних економіках постіндустріального типу, проте це не заперечує того факту, що соціальні чинники формуватимуть новий порядок денний для держави, бізнесу та громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. NY: Basic Books, 1973. 616 p.
2. Ведмідь Н. Термінологічні підходи до визначення категорії «сервіс» та його роль в економіці країн. *Економічний часопис - XXI*. 2012. № 3-4. С. 49-52.
3. Чухно А. Модернізація економіки та економічна теорія. *Економіка України*. 2012. № 9. С. 4–12.
4. Економічна енциклопедія. Т. 1. Редкол.: С. В. Мочерний та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
5. Візіренко С. Генезис поняття «економіка знань». *Сталий розвиток економіки*. 2012. № 2. С. 44–49.
6. Гончаренко О. Постіндустріальний розвиток національної економіки. *Економічний аналіз*. 2010. Вип. 5. С. 68-70.
7. Мельник В., Ломачинська І. Фінансова економіка: еволюція та концептуальні основи формування в новій економіці. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2020. Вип. 6. С. 165–173.
8. Беляєв О., Дибя М., Кириленко В. Соціальна економіка. К., 2005. 196 с.

REFERENCES:

1. Bell D. (1976) The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. NY: Basic Books. 616 p.
2. Vedmid N. (2012) Terminologichni pidkhody do vyznachennia katehorii «servis» ta yoho rol v ekonomitsi krain [Terminological approaches to defining the category of «service» and its role in the economies of countries]. *Ekonomichnyi chasopys – XXI*, vol. 3-4, pp. 49–52. (in Ukrainian)
3. Chukhno A. (2012) Modernizatsiia ekonomiky ta ekonomichna teoriia [Modernization of the economy and economic theory]. *Ekonomika Ukrainy*, vol. 9, pp. 4–12. (in Ukrainian)
4. Mochernyi S. (2000) *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic Encyclopedia]. T. 1. K.: Vydavnychiy tsentr «Akademiia», 864 p. (in Ukrainian)
5. Vizirenko S. (2012) Henezys poniattia «ekonomika znan» [The genesis of the concept of «knowledge economy»]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, vol. 2, pp. 44–49. (in Ukrainian)
6. Honcharenko O. (2010) Postindustrialnyi rozvytok natsionalnoi ekonomiky [Post-industrial development of the national economy], *Ekonomichnyi analiz*, vol. 5, pp. 68–70.
7. Melnyk V., Lomachynska I. (2020) Finansova ekonomika: evoliutsiia ta kontseptualni osnovy formuvannia v novii ekonomitsi [Financial Economics: Evolution and Conceptual Foundations of Formation in the New Economy]. *Derzhava ta rehiony. Seriiia «Ekonomika ta pidpriemnytstvo»*, vol. 6, pp. 165–173. (in Ukrainian)
8. Bieliaiev O., Dyba M., Kyrylenko V. (2005) *Sotsialna ekonomika* [Social economy]. K. 196 p.